

УДК 821.161.2

ББК 83.3 (4Укр) 6

ІМПРЕСІОНІСТИЧНО-СИМВОЛІСТСЬКІ КООРДИНАТИ ЗБІРКИ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО «СЕЛО»

М. В. Мельник

*Львівський університет внутрішніх справ МВС України,
79005, м. Львів, вул. Городоцька, 26*

Стаття присвячена аналізу рукописної збірки Р.Купчинського. Поезії, що входять до цієї книжки, були написані у період праці автора в «Митусі», його захоплення символізмом та досвідом київських символістів із «Музагету». Збірка є своєрідним ліричним щоденником, у якому поет передає свої тогочасні думки, переживання щодо сприйняття світу.

Ключові слова: *лірика, пейзаж, символізм, імпресіонізм, фольклор, персоніфікація, пленерність, штриховість, полілогічність як художні засоби.*

Рукописний зшиток поезій «Село» – це єдина збірка у ліричному потоці творчості Р. Купчинського, яка представляє твори 1921-1922 років [1]. Ці поезії були написані у період праці автора в «Митусі», його захоплення символізмом та досвідом київських символістів із «Музагету». Збірка є своєрідним ліричним щоденником, у якому автор передає свої тогочасні думки, переживання щодо сприйняття світу.

Надтексти збірки («Пустунчик-вітер», «Май», «Спека», «Вітер» («В погоню, в погоню за ним...»), «Сльота», «Вітер» («Розполошився вітер по полі...»), «Мій сад», «Бабине літо», «Вітер» («Як забрався останній сніп з поля...»)) скеровують реципієнта до передчуття зустрічі з природою. Справді, імпресіоністичний дух домінує у названих ліричних етюдах, герой яких перебуває у стані перманентного сенсорного проникнення у стихію простору – сонця, землі, повітря і води. Увиразнюється, таким чином, ідея пленеру, коли у природі спостерігається зміна кольорів.

Деякі образи в художній тканині збірки наскрізні, їхні імпресійні візії втілені в змінних, постійних рухомих варіантах. Наприклад, через образ вітру реалізується прагнення Р. Купчинського-імпресіоніста «відтворювати світ не в статичному стані, а в постійній змінності, рухомості, виходячи з того, що кожне явище відкривається нашим очам щораз по-іншому» [2, 13-14]. Спочатку це – вітер-пустунчик, грайлива природна сутність, що метафоризує вічну змінність живих пейзажів. Згодом функціональне навантаження метафори вітру поглиблюється екзистенційним змістом, слугує мірилом людського фатуму: «по полі вітер листя гонить, / Як доля сироти дрібні» [3, 25]. Образ еволюціонує до рівня втілення майже тотальної свободи, необмеженості, здатності до постійного розпросторення:

*Розполошився вітер на полі.
Безтурботний, свавільний, нестримний...
Розгулявся, підхмелений сонцем [1, арк. 2].*

Свавільність вітру перетікає від значення позитивної можливості в негативну. Вітер у творі – це символ волі, а може, неспокою, щось незбагненне, страшне й одночасно привабливе. І дійові особи поезії: коні, береза, стріха, трави – по-різному ставляться до нього. Хтось зі страхом: береза, стріха, коні, бо «коси порвав», «груди роздер». Хтось із захопленням: «Вітер!» – кричать ясени, а осика із здивуванням: «Хто то?». Акцентовано на руйнівності стихії:

*«В погоню, в погоню за ним!
Гляньте – тіка в даліні!»
Дивуються трави: «за ким?!»
«Вітер» – Кричать ясені.
Береза: «Ой, коси порвав!»
Липа: «І груди роздер!»
Хвилюється спінений став:
Вихлюпа сотню вітер!»
«тримайте!» – зворушилися трави.
«Ховайся!» – підшепнула вика.
Поклалися трави, як лави.
(Горою розбішені коні!..)
«Хто то?! – стреміла осика.
«Вітер!» – кричать яблуні.
«тримайте, держіть!» – ясені.
Один тільки шлях у погоні... [3, 31]*

З допомогою полілогічної структури оповіді Р. Купчинський зумів передати динаміку пориву, здобування, шалу, руху вихору-виру, центробіжна сила якого затягує всередину простір, деформує його. Динаміка драматизму, майже ремарковий стиль викладу, наближає ліричний твір організаційно до драматичного твору. Подібна, але не полілогічна, а діалогічна структура властива ще одному пейзажному етюдіві «Вітер» («Як забрався останній сніп із поля»). З її допомогою схоплено пейзаж в динаміці психологічних нюансів. Рух підкреслюють і моторові деталі, передані дієслівно:

*Як забрався останній сніп з поля
На спочин у стодолу,
Вийшов вітер потиху з подолу
І розглянувся... Воля!*

*«Граї музико!» Заграли тополі,
«веселіш!» усюди...
«Гей, набік там погорблені люди,
«я танцюю на полі!»
Довгополий жупан свій розкинув,
Вдарив в землю обцасом*

*І пішов і пішов вихлясом,
І пішов і полинув [3, 29].*

У пейзажному шкіці «Спека» знову виринає образ вітру як деструктивної сили. Від спеки горять дахи у селі, земля прагне дощу. Вітер може «розтрясти ті хмароньки» спонукати до дії:

*Мовчить, терпить земля, немов Христос катований,
Не вдержала: «Жажду!.. Ой, вітре любий!..»
А злобний суховій, за бозами захований,
Розправив корч і жаром їй до губів [Там само. – С. 30].*

Тут образ вітру амбівалентний, як і в П. Тичини. М. Ласло-Куцюк характеризує цей образ як силу добра, і силу зла, і творчість, і знищення. Ця амбівалентність, підтримує М. Ільницький, є характерною рисою естетики символізму [2, 25]. Поетика символізму проникає і в образок «Сльота»:

*Ситом сіє сиві струни
Хтось химерний. Хмар хитон
Розпростер на небі вітер;
Слизько. Слізно. Сумно. Сон...
Вимок ворон на воротах,
Сльози скапують зі стріх.
Ластівка пройшла, як стрілка.
Сниться сяйво, сонце, сміх [3, 28].*

Атмосфера таємничості із невідомим химерним «Хтосем» – від символізму. Образна концентрація простору поезії, «економія часу й простору», «зворушення хвилиним враженням» [2, 16] споріднює твір із чудовий імпресіоністично-символістичним образком Василя Чумака:

*Вранці – роси. Марити. Мовчати.
Колос. Шум. Волошки. Знов волошки.
Материнка. Конюшина. Смутку трошки.
Вранці – роси. Марити. Мовчати.*

Милозвучність у Р. Купчинського побудована на алітераціях, телеграфний стиль коротких, однослівних речень конденсує силу авторської сугестії на читача. Останній рядок кожного катрена працює на створення відчуття майже акварельної прозорості барв. Це ніби спосіб малювання окремими яскравими штрихами, мазками. Т. Салига вирізняє твір Р. Купчинського на тлі інших пейзажних мініатюр, у яких втілено «пошук власної поетичної символіки». Адже у «Сльоті» сфокусовано розуміння поезії Р. Купчинського, у ній і зорова пластика образів, і музикальність рядка. Автор «приділяє багато уваги озвученню та живописності строф» [4, 37].

Цікавими у цьому етюді є два образи-символи – ворона і ластівки. У них продовжується антитетичність «сюжету», крайніми точками якого є «Слизько. Слізно. Сумно. Сон» та «Сниться сяйво, сонце, сміх». У символіці цих відомих орнітоморфних фольклорних образів протиставляються смерть і життя, завмирання і відродження. Адже ворон – «символ біди. Вважають поганим знаком, якщо птах каркає побли-

зу оселі – «хтось у родині помре». В українських народних піснях ворон з'являється на місці битви, загибелі козаків [5, 616]». Ластівка є символом «добробуту, щастя, подружньої злагоди, весни і відродження природи» [Там само, с. 649]. Таким чином, реалізовано естетичні постулати «Митуси» про символ як певний «почуттєвий знак» [6, 200], демократизм поезії, відхід від смислової ускладненості символізму. Ця думка співпадає з позицією Л. Сироти, яка вважає, що вивищення фольклорного елемента вирізняло позицію «Митуси» на тлі програм неокласиків та футуристів [7, 3].

Як індивідуальну трансформацію фольклорної поетики можна трактувати прийом персоніфікації образів природи у Р. Купчинського. Дослідники захоплювалися своєрідним, майже народним антропоморфізмом, де «хмари ...говорять, дерева зітхають, вітер цілується з землею» [8, 225].

Епізованість лірики Р. Купчинського теж має народнопісенне коріння. У мініатюрному ліричному просторі розгортається сюжет із драматичним пуантом. Т. Салига відзначає сюжетність лірики поета. Інші літературознавці теж говорять про «великий нахил» до епічних форм, де поет «творить «мініатюрну легенду або казку навіть у найменших своїх віршах: у декотрих з них бачимо виразну фабулу, а то й конфлікт» [Там само. – С. 225]. М. Ільницький глибоко переконаний, що «попри сильний фольклорний струмінь його поезія не є наслідуванням народної пісні. В ній виразно проступає печать індивідуальності її автора. У Купчинського немає такої кардіограми підсвідомості з вигаданими комбінаціями вражень, як у В. Бобинського, такого засягу універсальних ідей і моральних альтернатив, як у О. Бабія, зате його відчуття природи зберігає ту природну міфологемність, якою відчували і мислили наші предки і яка збереглася у глибинних пластах свіжості українців» [9, № 4, 116].

Імпресіоністична настанова вплинула і на жанри лірики – шкіцювість, мініатюрність яких впадає в очі, асоціюючись із малярськими жанрами чи пейзажними ліризованими фрагментами малої прози Р. Купчинського.

В еміграційній ліриці фрагментарно присутнє імпресійне світовідчуття поета. В етюді «Була така» весняний пейзаж тримається на ниточці співу жайворонка, подібно, як в «Intermezzo» М. Коцюбинського:

*Сміється дрозд, десь кос на дудку свище,
Дві горлиці присіли на ланок,
А жайворон все вище, вище, вище,
На нитці золотій зачіплений дзвінок* [3, 42].

Також має продовження рваний ритмічний малюнок вірша, уривчастість фрази, що працює на скерування енергії твору у потрібному авторі руслі. Обірвані речення, нетрадиційний поділ на рядки посприяли максимальній драматизації поезії «Хотіла м'ячика», котра може претендувати на визначення драми у ліричному форматі:

*Побігала,
Погралася,*

*Покинула,
 Пішла...
 І не оглянулася, як сонце на добраніч.
 І не всміхнулася, як зірка до води.
 Блукаю я,
 Шукаю я –*

Ні серця, ні душі [Там само. – С. 39].

Типологічну подібність збірки «Село» із вибраним лірики у збірці «Невиспівані пісні» характеризує прийом персоніфікації, що увиразнює зимові пейзажі («Зима»). Відгомін символістичного звукопису вчувається в імпресії «Великдень»:

*Сонце – як усміх дитини,
 Хмари – як материн гнів.
 А понад хмарами лине
 Сріблом вибиваний спів.
 Сріблом вибиваний,
 Золотом зливаний,
 Дзвонами золотими [3, 37].*

На думку М. Ільницького, «найбільший спалах поетичного таланту Р. Купчинського припадає на «митусівський» період його творчості» [9, №4, с. 117]. З цим важко не погодитись, адже вірші сорокових років тематично і поетикально вкладаються в уже прокладене раніше, ще в час «Митуси», естетичне русло Р. Купчинського. Збірку «Село» можна назвати пуантом ліричної кардіограми поета. Якщо уважніше поглянути на передруки поезій Р. Купчинського у періодиці еміграційного періоду і незалежної України, саме пейзажні імпресії 1921-1922 років з'явилися там з більшою частотністю, аніж власне еміграційні – «Сльота» і «Вітри». Водночас звинувачувати поета у «невикористаних можливостях» [3, 7] не маємо права, адже вrostати у тісний ґрунт чужини Р. Купчинському було надзвичайно важко, немов міфічному Антею, що тратив силу, коли лише на мить відривався від рідної землі. Напевно, саме тому погодимося із Т. Салигою, що через об'єктивні обставини талант Купчинського не зреалізувався на повну силу [10, 122].

На прикладі збірки «Село», віршів зі збірника «Невиспівані пісні» переконуємося у правильності твердження М. Ільницького про епізодичність у творчості Р. Купчинського захоплення символізмом. Справді, маленька – на дев'ять поезій – збілочка, конденсує найцікавіші риси творчої манери Р. Купчинського, розкриває з несподіваного боку його творчий профіль поета-симфоніста, якому властиве задивлення помолодомузівськи «ins Blaue». У палітрі символістсько-імпресіоністичної поетики – пленерність зображення, штриховість образів, алегоризм, персоніфікація, символіка, недомовленість, семантична розмитість образу, звукопис, контраст, діалогічність, полілогічність як художні засоби передачі руху подій, риторизм синтаксису, які допомагають автору створи-

ти неповторну картину втілення думок, переживань, настрою.

Література

1. *Купчинський Р.* Село: збірка: [автограф] / Роман Купчинський // ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – Від. рукописів. – Ф.206, спр. 976. – 3 арк.
2. *Ільницький М.* Література українського Відродження : напрями і течії в українській літературі 20-х – поч. 30-х років ХХ ст. / Микола Ільницький. – Львів: Львів обл. наук.- метод. ін-т освіти, 1994. – 70 с.
3. *Купчинський Р.* Невиспівані пісні : вибрана лірика і проза / Роман Купчинський. – Нью-Йорк: В-во Пластова Ватага «Бурлаки», 1983. – 124 с.
4. *Салига Т.* Імператив: (літературознавчі статті, критика, публіцистика) / Тарас Салига. – Львів: Світ, 1997. – 350 с.
5. Україна в словах : мовокраїнознавчий словник-довідник. – К. : Промісвіта, 2004. – 704 с
6. *Салига Т.* Поет із коша стрілецького: Р. Купчинський / Тарас Салига // Літературна панорама: 1990 / [ред. кол. В. Г. Дончик (голова) та ін]. – К. : Дніпро, 1990. – Вип. 5. - С. 194-204.
7. *Сирота Л.* Літературна група «Митуса» (1921-1922) : О. Бабій, В. Бобинський, Р. Купчинський, Ю. Шкрумеляк: бібліографічний покажчик /Лілія Сирота / НДЦ періодики ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. – Львів, 2004. – 190 с.
8. *Роман Купчинський (1894)* // Координати: антологія сучасної української поезії на Заході / [упоряд.: Б. Бойчук, Б. Рубчак, вступ. ст. І. Фізер]. – В-во Сучасність, 1969. – С. 224-227.
9. *Ільницький М.* «Між двома війнами...»: західноукраїнська та еміграційна поезія 20-30-х років ХХ століття / Микола Ільницький // Дзвін.– 2005. - № 2. – С. 123-135 ; № 4. – С. 113-126.
10. *Салига Т.* Бард української пісні... і не тільки бард / Тарас Салига // Дзвін. – 2004. - №8. – С.122-130.

Стаття надійшла до редакційної колегії 16.06.2009 р.

Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Салигою Т.Ю.

IMPRESSIONISTIC-SYMBOLISTIC COORDINATES OF THE WORK BY ROMAN KUPCHINSKY “SELO”

M. V. Melnyk

*Lviv University of Internal Affairs;
26, st. Gorodotsca, 79005, Lviv*

The article is devoted to the manuscripted work of R. Kupchinsky. It emphasizez the fact that the poetry containing in his work was written in the

period of the author's activity in the "Mytusa" and his sympathy to symbolism and kyivskiy symbolists experience from "Muzahet". The work considers to be an peculiar lyrical diary, where he reveals his actual thoughts and feelings about the world.

Key words: *lyrics, landscape, symbolism, impressionism, folklore, personification, polilogistics as feature means.*